

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۲۱

نگاهی نو به پدیده پرخاشگری جوانان و نوجوانان بر اساس ویژگی‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی (مورد مطالعه: جوانان پسر ۱۸-۲۵ سال شهر شهرکرد)

ذبیح اله کرمی اعلیرضا مرادی^{۱*}

چکیده

هدف: خشونت یکی از آسیب‌های عمده در جهان امروز است که معمولاً توسط کنشگران فردی یا جمعی، علیه خود (خودکشی یا خودآزاری) یا علیه دیگری (دیگرکشی یا دیگر آزاری) اعمال می‌شود. هدف از پژوهش حاضر نگاهی نو به پدیده پرخاشگری جوانان و نوجوانان بر اساس ویژگی‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی است.

روش: پژوهش حاضر از حیث رویکرد کمی و از نظر استراتژی، توصیفی-پیمایشی است. همچنین از منظر مخاطب‌شناسی، کاربردی و از لحاظ جمع‌آوری داده پژوهشی میدانی است. روش نمونه‌گیری نیز خوشه‌ای چند مرحله‌ای تصادفی و ابزار گردآوری داده‌ها نیز پرسشنامه محقق ساخته ۲۸ سؤالی شامل سه مؤلفه فردی با ۱۲ سؤال، مؤلفه خانوادگی با ۸ سؤال و مؤلفه اجتماعی با ۸ سؤال استفاده شد. روایی و پایایی پرسشنامه‌ها به ترتیب از طریق روایی صوری و آلفای کرونباخ و پایایی از روش اعتبار محتوا تأیید شد. جامعه آماری شامل جوانان پسر ۱۸-۲۵ ساله شهر شهرکرد است و حجم نمونه تعداد ۱۲۰ نفر از جوانان پیش‌گفته بود. یافته‌ها: با توجه به نتایج به دست آمده و تحلیل‌های صورت گرفته مقدار آماره T به دست آمده برای ویژگی‌های فردی برابر ۲۱/۸۹۷، برای ویژگی‌های خانوادگی برابر ۱۵/۸۹۵ و برای ویژگی‌های اجتماعی برابر ۱۶/۴۸۴ است به گونه‌ای که این مقدار در همه موارد بزرگتر از ۱/۹۶ است.

نتیجه‌گیری: با بررسی‌های صورت گرفته، نتایج حاصله از تحقیق حاضر بیان می‌دارد که تمایل به پرخاشگری بر اساس ویژگی‌های فردی شامل مهارت‌های ارتباط مؤثر (مدیریت هیجان، کنترل خشم، حل مسئله و...) و بر اساس ویژگی‌های خانوادگی شامل نحوه تربیت فرزندان، خشونت والدین، خانواده ناباب و بر اساس ویژگی‌های اجتماعی شامل آسیب‌های اجتماعی است و برای مهار خشونت جوانان بایستی برای هر کدام از ویژگی‌های ذکر شده پیشنهادهای کاربردی ارائه شده، اجرایی شود.

کلیدواژه‌ها: پرخاشگری، فردی، خانوادگی، اجتماعی، شهرکرد.

۱. استادیار گروه روانشناسی دانشکده علوم و فنون مدیریت منابع، دانشگاه افسری و تربیت پلیس امام حسن مجتبی(ع)، تهران، ایران zekr12@chmail.ir

۲. استادیار پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) Dr.alirezamoradi57@gmail.com

پیشگفتار

پرخاشگری و خشونت از آن دسته ناهنجاری‌های اجتماعی است که در تمامی جوامع با شدت و ضعف وجود دارد و بعضاً زمینه ساز بروز برخی آسیب‌ها و حوادث دیگر اجتماعی مانند قتل و ... می‌شود. نزاع و پرخاشگری علت و پیامدهای مختلفی دارد و بروز رفتارهای پرخاشگرانه از مسائلی است که افزایش آن در میان افراد جامعه به خصوص جوانان موجب نگرانی است. افزایش نزاع کلامی و غیرکلامی در جامعه زمینه ایجاد برخی دیگر از آسیب‌های اجتماعی را تقویت می‌کند، بخش قابل توجهی از خبرهای صفحه حوادث نشریات مربوط به نزاع‌های خونین و دیگر حوادثی است که ریشه در رفتارهای پرخاشگرانه دارد (مختاری و نوریان نجف آبادی، ۲۰۲۱: ۱۱۹) که با نگاه نو به متغیرهایی که زمینه ساز بروز آن در جامعه می‌شود؛ می‌توان برنامه‌ریزی لازم در زمینه پیشگیری از بروز آن در جامعه داشته باشیم.

جوانانی که احتمال دارد مرتکب خشونت شوند غالباً به حرف مراجع قدرت مثل والدین و معلمان گوش نمی‌دهند، احساسات و حقوق سایرین را نادیده می‌گیرند، با دیگران بدرفتاری می‌کنند، برای حل مشکلات به خشونت یا تهدید به خشونت متوسل می‌شوند و بر این باورند که زندگی در حق آنها ظلم کرده است؛ معمولاً سن آنها بیشتر از همسالان به نظر می‌رسد. آنها معمولاً عملکرد تحصیلی ضعیفی دارند، مدرسه نمی‌روند یا از مدرسه فرار می‌کنند از مدرسه اخراج موقت یا دائم می‌شوند به مصرف الکل مواد استنشاقی و یا موارد دیگر روی می‌آورند به گروه‌های خلافکار می‌پیوندند و جنگ و دعوا به راه می‌اندازند، دزدی می‌کنند یا اقدام به تخریب اموال عمومی می‌کنند. در ۷۵ درصد از موارد ضرب و جرح یا اقدام نوجوانان به ارتکاب قتل فرد مرتکب در گروه‌های خلافکار عضویت دارد. در بسیاری از نوجوانان عضویت در چنین گروه‌هایی نیازهای ارضا نشده آنها به هویت، ارتباط و احساس قدرت و کنترل را برآورده می‌سازد برای نوجوانانی که از داشتن روابط مناسب

خانوادگی محرومند گروه خلافکار می‌تواند جای خانواده را پر کند (پاپالیا، الدز و فلدمن، ۲۰۰۴: ۴۹۸).

برنامه‌ریزی برای حل مسائل خانواده نیازمند شناخت دقیق ابعاد ذهنی و عینی مسائل اعضای آن است (موسوی و همکاران، ۲۰۲۱: ۶۵). اگر نوجوانان شاهد یا قربانی اعمال خشونت آمیزی مثل آزار جسمانی یا درگیری‌های محلی باشند احتمال دارد که خود نیز به ارتکاب اعمال خشونت آمیز روی آورند قرار گرفتن در معرض خشونت رسانه‌ای از طریق حساسیت زدایی تماشاچیان نسبت به خشونت و به تصویر کشیدن موقعیت‌هایی که در آن پرخاشگری پاداش می‌گیرد یا به نحوی توجیه می‌شود؛ تأثیر مهمی در این بین دارد (پاپالیا، الدز و فلدمن، ۲۰۰۴: ۴۹۸). نوجوانان و جوانان یکی از اعضای مهم خانواده‌ها در زندگی امروزی هستند. دوره نوجوانی و جوانی دوره‌ای از حیات فردی و اجتماعی است که از خصوصیات منحصر به فردی برخوردار است. شاید بتوان ادعا کرد که پرخاشگری در این دوره نقش ویژه‌ای دارد و بیش از هر زمان دیگر در زندگی انسان مهم است. پرخاشگری به‌عنوان پدیده‌ای فرهنگی و اجتماعی می‌تواند خود را بازتولید کند. از این‌رو نوجوانان و جوانانی که در معرض آن قرار می‌گیرند، به‌زودی می‌توانند عاملان انتقال فرهنگی آن باشند. همچنین همیشه بیم آن می‌رود که خشونت اجتماعی تبدیل به عاملی در جهت بیزاری از جامعه و حتی محیط آموزشی و مدرسه شود، و استعداد و خلاقیت افراد در این سنین را تحت‌الشعاع قرار دهد. چالش‌ها و مسائلی که در این سنین برای نوجوان و یا جوان پیش می‌آیند تأثیر بسزایی در زندگی او خواهند گذاشت. بنابراین می‌توان گفت بخش قابل توجهی از رفتارهای ضداجتماعی مانند خشونت و پرخاشگری، ریشه در مقطع سنی نوجوانی و جوانی دارد (اشرفی برزیده، ۲۰۱۷: ۴۲). مرکز پیشگیری و کنترل بیماری‌ها گزارش می‌دهد که ۳۳ درصد از نوجوانانی که در سنین ۱۰-۱۹ سال قرار دارند در طول ۱۲ ماه

1. Papalia, Aldez and Feldman
2. Mousavi et al
3. Ashrafi Barzideh

گذشته درگیر ستیزه و مجادله فیزیکی شده‌اند و همچنین ۱۷ درصد از آن‌ها در طول ۳۰ روز گذشته با خود سلاح، معمولاً اسلحه گرم حمل کرده‌اند. بیشتر از ۴۰۰۰۰۰ هزار نفر در ارتباط با رفتارهای خشونت‌آمیز فیزیکی و استفاده از اسلحه مجروح شده‌اند. از ۱ تا ۲۸ درصد از آن‌ها به مراقبت‌های پزشکی نیاز داشته‌اند و ۱ تا ۴ درصد از آن‌ها در نتیجه رفتار خشونت‌آمیز جان خود را از دست داده‌اند. بنابراین تهدید یا استفاده از زور و یا ارباب فیزیکی به عنوان یک مسئله روزانه و عمومی در زندگی نوجوانان مشاهده می‌شود. این آمار و ارقامی که خشونت بین نوجوانان را منعکس می‌کند، نگرانی در مورد سلامت اجتماعی را با اهمیت جلوه می‌دهد (رایت و فیتزپاتریک، ۲۰۱۶: ۸۳).

همچنین گزارش‌ها نشان می‌دهند که نزدیک به ۱/۳ درصد جوانان اذعان نموده‌اند که در درگیری‌های فیزیکی شرکت داشته‌اند و پسران دو تا سه برابر دختران مرتکب این رفتارها شده‌اند. میزان خشونت پسران دبیرستانی به طور معناداری بیشتر از دختران دبیرستانی بوده است.

گسترش دامنه بروز خشونت و پرخاشگری در جامعه ایران به‌ویژه در سال‌های اخیر یکی از جدی‌ترین آسیب‌های اجتماعی به شمار می‌رود. خشونت و پرخاشگری به اندازه‌ای شایع شده است که مردم در زندگی روزمره به نحوی آن را پذیرفته‌اند.

تحقیقی که سازمان ملی جوانان روی ۷۵۰۰۰ نوجوان و جوان ۱۴-۱۹ ساله مراکز استان‌های کشور انجام داده است، نشان می‌دهد که ۵۳ درصد نوجوانان و جوانان دارای روحیه پرخاشگری، ۵۵ درصد خشم نهفته، ۴۰ درصد روحیات ضداجتماعی و نزدیک ۴۷ درصد تجربه دعوا کردن را داشته‌اند (مستخدمن حسینی و همکاران، ۲۰۲۲: ۶۶).

از منظر ویژگی‌های فردی و خانوادگی و اجتماعی، جوانان و نوجوانان امروزی به راحتی حاضر به پذیرش سنت‌ها و آداب و رسوم متعلق به نسل‌های گذشته نیستند و همین امر،

1. write
2. Fitzpatrick
3. Hosseini's mostakhdemin et al

موجب ایجاد تفاوت در بینش و کنش اعضای جامعه می‌شود و از آنجا که این تغییرات درونی نبوده و از بیرون بر خانواده‌های ایرانی تحمیل شده است، موجب ایجاد اختلال در الگوهای خانواده به خصوص ارتباطات میان والدین و فرزندان می‌شود (مستخلمین حسینی و همکاران، ۲۰۲۲: ۳۹) و خود موجب ایجاد پرخاشگری و خشونت و دیگر رفتارهای ضداجتماعی جوانان می‌شود که این خشونت و پرخاشگری جوانان در دو دهه گذشته افزایش یافته است. گونه‌شناسی که در گزارش جهانی درباره پرخاشگری و سلامت به کار گرفته شده است؛ خشونت را بسته به این که چه کسی آن را اعمال می‌کند، به سه دسته بزرگ تقسیم می‌کند: پرخاشگری نسبت به خود، پرخاشگری بین فردی و پرخاشگری اجتماعی (سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۱۷: ۱۰۶).

هر کدام از این سه دسته بزرگ نیز به دسته‌های دیگری تقسیم می‌شوند تا انواع خاص تری از خشونت را بازتاب دهند.

پرخاشگری بین فردی به دو زیردسته تقسیم می‌شود:

۱. پرخاشگری نسبت به خانواده یا شریک جنسی، که غالباً پرخاشگری میان اعضای خانواده و شرکای جنسی را شامل می‌شود و معمولاً، نه منحصرأ، در خانه اتفاق می‌افتد.
۲. پرخاشگری اجتماعی، پرخاشگری میان افرادی که رابطه فامیلی ندارند و ممکن است یکدیگر را بشناسند یا نشناسند، که عموماً خارج از خانه اتفاق می‌افتد.

اتقیاء و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی به این نتیجه دست یافتند که عوامل زمینه‌ای بیشترین و عوامل مدیریتی و عملکردی کمترین اثر را بر بروز پرخاشگری داشته‌اند. بیشترین آمار رفتارهای خشونت آمیز در رده سنی ۲۰-۲۹ سال است. بنابراین "کنترل هیجان و مدیریت استرس" باید در عناوین آموزشی وزارت آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها، وزارت ورزش، فدراسیون و باشگاه‌ها قرار گیرد به طوری که آموزش اصول و قوانین رفتن به ورزشگاه را به نوجوانان و جوانان بیاموزیم.

زارعی و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی به این نتیجه دست یافتند که پدیده نزاع و خشونت در جوامع شهری مانند همدان، از آن دسته آسیب‌هایی هستند که متأثر از عوامل اجتماعی از جمله میزان تعامل با خانواده، تعامل با دوستان، تعهد به هدف‌های قراردادی و مرسوم جامعه، مشارکت و درگیر بودن در فعالیت‌های روزمره و تعهد به ارزش‌های اجتماعی است که لازم است در استان همدان، این عوامل مورد توجه دستگاه‌های اجرایی و متولی امر قرار گیرد تا بتوانند با اقدامات مناسب از جمله تقویت سرمایه اجتماعی و عوامل نامبرده از تداوم و تشدید پدیده نزاع و خشونت در بین جوانان پیشگیری کنند.

حافظیان و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی به این نتیجه دست یافتند که آموزش مهارت‌های کنترل خشم و پرخاشگری بر اساس مؤلفه‌های شناسایی شده در بین جوانان استان خراسان شمالی مؤثر است. داویدوف^۳ و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی به این نتیجه دست یافتند که این یافته‌ها برای محققان، پزشکان و مدیران دبیرستان‌ها تأثیر دارد و ممکن است تلاش‌های بعدی برای بازاریابی برنامه‌های آینده و تدوین و آزمایش راهبردهایی برای نشر هدفمند این و سایر برنامه‌های مقاومت در برابر خشونت را تسهیل کند. واچ بوش^۴ و همکاران (۲۰۱۹) به این نتیجه دست یافتند که تکنیک‌های رفتاری و رفتاری شناختی اجزای اصلی تقریباً همه مداخلات مؤثر در مدرسه هستند، خواه مداخلات با هدایت دانش آموز باشد یا معلم/محیط. مداخلات خاص با پشتیبانی تجربی، که با استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی طرح توسعه جوانان سالم و پایگاه‌های اطلاعاتی "What Works Clearinghouse" مشخص شده، خلاصه شده است. سرانجام، توصیه‌هایی برای مدارس با در نظر گرفتن مداخله مدرسه برای تجاوز و سرپیچی ارائه می‌شود و اولویت‌های مهم برای تحقیقات آینده ترسیم می‌شود.

بوشمن^۵ و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی به این نتیجه دست یافتند که مسئله پیچیده نحوه خشونت جوانان در یک سیاست اجتماعی محیطی که اهمیت زیادی برای ایمنی مدرسه دارد

1. Zarei et al
2. Hafezian et al
3. Davydov
4. Watch Bosch
5. Vashman

باید به آن توجه شود. آمارهای پزشکی قانونی نشان می‌دهد که تعداد نزاع‌های رخ داده و ثبت شده در سازمان پزشکی قانونی در استان چهارمحال و بختیاری چه در جمعیت زنها و چه در مردها از سال ۱۳۹۸ تاکنون افزایشی بوده و سال به سال بر تعداد این نزاع‌ها اضافه می‌شود از آنجائی که درصد قابل توجهی از نزاع کنندگان را جوانان تشکیل می‌دهند و پرخشگری مهمترین عامل این نزاع‌ها است؛ لذا در صورت عدم ریشه‌یابی این رفتارهای پرخشگرانه در قشر جوان، ممکن است این رفتارها روند افزایشی داشته و در سال‌های آتی به یک معضل درجه یک اجتماعی تبدیل شده و امنیت شهر شهر کرد و استان را نیز مخدوش نماید و با توجه به اینکه اصلی‌ترین مأموریت نیروی انتظامی برقراری نظم و امنیت است؛ لذا این پژوهش در پی پاسخ به این سؤال است که تمایل به پرخشگری براساس ویژگی‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی جوانان پسر ۱۸-۲۵ سال شهر شهر کرد دارای چه مدلی است؟

روش پژوهش

تحقیق حاضر از بعد هدف، یک نوع مطالعه کاربردی بوده و از لحاظ روش به کار گرفته شده در آن تحقیق کمی از نوع پیمایشی است. قلمرو زمانی انجام تحقیق سال ۱۴۰۰ و قلمرو مکانی انجام تحقیق استان چهارمحال و بختیاری (شهر شهر کرد) است. از آنجایی که متغیر وابسته خشونت بین فردی، در بین پسران بیش از دختران (بر اساس گزارش خشونت و سلامتی، سازمان بهداشت جهانی میزان خشونت پسران دو تا سه برابر دختران است) است. جامعه آماری تحقیق مذکور، کلیه جوانان پسر ۱۸-۲۵ ساله شهر شهر کرد بوده و حجم نمونه نیز تعداد ۱۲۰ نفر از جوانان پسر ۱۸-۲۵ ساله که از طریق روش نمونه‌گیری در این تحقیق از جمعیت آماری انتخاب شده‌اند، نمونه آماری را تشکیل می‌دهند. علت انتخاب تعداد ۱۲۰

نفر، انتخاب حداقل نمونه طبق روش‌های تحقیق (هومن، ۲۰۰۸: ۱۲۹) است ابزار تحقیق پرسشنامه محقق ساخته با عنوان پرخاشگری جوانان است.

ابزار تحقیق پرسشنامه محقق ساخته ۲۸ سؤالی شامل سه مؤلفه فردی با ۱۲ سؤال، مؤلفه خانوادگی با ۸ سؤال و مؤلفه اجتماعی با ۸ سؤال است. برای مشخص کردن پایایی ابزار اندازه‌گیری از اعتبار محتوا استفاده شد به این صورت که بعد از تهیه پرسشنامه و قبل از اجرای آن پرسشنامه به چندین نفر از اساتید رشته علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی ارائه شد و نظرات اساتید در پرسشنامه اعمال شد.

هنجاریایی پرسشنامه توسط شکاری (۲۰۰۸) که بر روی یک گروه ۵۰ نفری در شهرستان فارس انجام شد، آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه برابر ۰/۹۵ برآورد شد و برای سه مؤلفه آن به ترتیب ذیل به دست آمد: مؤلفه ویژگی‌های فردی ۰/۹۰، مؤلفه ویژگی‌های خانوادگی ۰/۸۲ و مؤلفه ویژگی‌های اجتماعی ۰/۹۵. همچنین در پژوهشی توسط نظری^۳ (۲۰۰۹) ضریب آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۷۷ و برای سه مؤلفه آن به ترتیب ذیل به دست آمد: فردی ۰/۸۵، خانوادگی ۰/۸۶، اجتماعی ۰/۷۴ به دست آمده است.

در این پژوهش با توجه به موضوع تحقیق و وسعت مکانی شهر شهرکرد، از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای تصادفی استفاده شد و بر همین اساس در ابتدا با رعایت پراکندگی حجم نمونه و با در نظر گرفتن محدودیت زمانی و توانایی اجرایی طرح، از مناطق شهرداری شهرکرد، چهار منطقه به طور تصادفی سیستماتیک انتخاب شد، البته به شیوه‌های مختلفی می‌شود از مناطق نمونه‌گیری کرد اما سعی شد انتخاب به گونه‌ای باشد که مناطق مختلف شهرکرد را به لحاظ ویژگی‌های اکولوژیکی و اقتصادی در برگیرد و از تمام مناطق جغرافیایی شهرکرد نمونه انتخاب شد.

1. Homan
2. Cronbach
3. nazari

پس از مشخص شدن مناطق، از هر منطقه چهار خیابان برای جمع‌آوری اطلاعات انتخاب شد. در انتخاب خیابان‌ها نیز، پراکندگی در آن منطقه لحاظ شد. شیوه انتخاب نمونه در هر خیابان به این صورت بود که تعداد افراد نمونه در داخل هر خیابان بطور تصادفی انتخاب شد. داده‌های جمع‌آوری شده از اجرای تحقیق با استفاده از نرم افزارهای Smart pls و Spss ۲۲ و به کمک روش‌های آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار و درصد) جهت بررسی ویژگی‌های توصیفی متغیرها استفاده شد و برای تحلیل داده‌ها از مدل‌یابی معادلات ساختاری مبتنی بر چهارچوب تحقیق استفاده شد.

معیار ورود شامل: جنسیت مذکر، محدوده سنی ۱۸-۲۵ سال، محل زندگی شهر شهر کرد و معیار خروج شامل: عدم توانایی پاسخگویی به سؤالات و عدم تمایل به ادامه همکاری است. ملاحظات اخلاقی تحقیق شامل اطمینان دادن به آزمودنی‌ها مبنی بر اینکه این کار صرفاً جنبه پژوهشی داشته و پرسشنامه‌ها در اختیار هیچ فرد، گروه یا سازمانی قرار داده نخواهد شد و مشارکت در تحقیق موجب هیچگونه بار مالی برای شرکت کنندگان نخواهد شد.

یافته‌های پژوهش

جدول ۱. مشخصات جمعیت شناختی

متغیرها	سن		تاهل			تحصیلات			شغل	
	۱۸-۲۰	۲۱-۲۳	متاهل	مجرد	دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس	آزاد	بیکار	دانشجو
تعداد	۱۷	۳۶	۳۵	۸۵	۷۶	۲۳	۲۱	۶۳	۳۵	۲۲

طبق اطلاعات جدول ۱ بیشتر محدوده سنی نمونه آماری ۲۳-۲۵ ساله‌ها و به تعداد ۶۷ نفر، تعداد ۸۵ نفر مجرد، تعداد ۷۶ نفر دارای مدرک دیپلم و تعداد ۶۳ نفر دارای شغل آزاد بودند.

جدول ۲. آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیرها	انحراف معیار	مقدار میانگین	حداکثر	حداقل	واریانس
ویژگی‌های فردی	۰/۷۳۸	۳/۶۵	۵	۱/۲	۰/۵۴۵
ویژگی‌های خانوادگی	۰/۵۹۱	۳/۲۶	۴/۵	۱/۵	۰/۳۵۰
ویژگی‌های اجتماعی	۰/۶۳۲	۳/۴۴	۶	۳	۰/۳۹۹

همان گونه که در جدول ۲ قابل ملاحظه است، برای متغیر ویژگی‌های فردی مینیمم^۱ نظرات مقدار ۱/۲ و ماکزیمم نظرات مقدار ۵ و میانگین و انحراف معیار نظرات به ترتیب به میزان ۳/۶۵ و ۰/۷۳۸ است. برای متغیر ویژگی‌های خانوادگی مینیمم نظرات مقدار ۱/۵ و ماکزیمم نظرات مقدار ۴/۵ و میانگین و انحراف معیار نظرات به ترتیب به میزان ۳/۲۶ و ۰/۵۹۲ است. برای متغیر ویژگی‌های اجتماعی مینیمم نظرات مقدار ۳ و ماکزیمم نظرات مقدار ۶ و میانگین و انحراف معیار نظرات به ترتیب به میزان ۳/۴۴ و ۰/۶۳۲ است.

به منظور استفاده از تکنیک‌های آماری ابتدا باید مشخص شود که داده‌های جمع‌آوری شده از توزیع نرمال یا غیر نرمال برخوردار است؟ چون در صورت نرمال بودن توزیع داده‌های جمع‌آوری شده، برای آزمون فرضیه‌ها می‌توان از آزمون‌های پارامتریک^۲ استفاده نمود و در صورت غیرنرمال بودن باید از آزمون‌های غیرپارامتریک^۳ استفاده کرد.

جدول ۳. نتایج نرمال بودن توزیع داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگروف اسمیرنوف

متغیرها	تعداد نمونه	سطح معناداری
ویژگی‌های فردی	۱۲۰	۰/۰۰۳
ویژگی‌های خانوادگی	۱۲۰	۰/۰۰۱
ویژگی‌های اجتماعی	۱۲۰	۰/۰۰۴

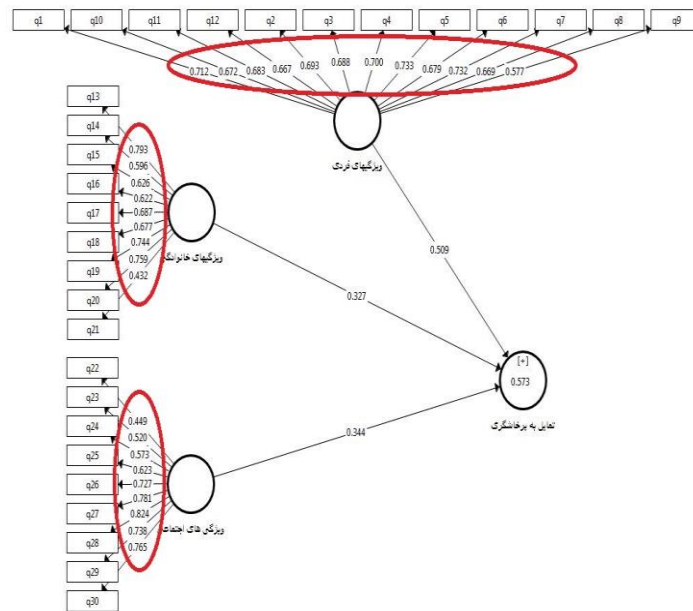
1. minimum
2. maximum
3. Parametric

با توجه به جدول ۳ مقدار سطح معناداری برای تمامی متغیرها کمتر از مقدار خطا $0/05$ است بنابراین توزیع فراوانی گویه‌های متغیرها مورد نظر دارای توزیع نرمال نیستند.

قبل از بررسی و آزمون فرضیه‌های لازم است برازش مدل بررسی شود برازش مدل در سه‌بخش انجام می‌شود: ۱- برازش مدل‌های اندازه‌گیری، ۲- برازش مدل‌های ساختاری و ۳- برازش مدل کلی

برازش مدل اندازه‌گیری

مدل اندازه‌گیری، مربوط به بخشی از مدل کلی می‌شود که در برگرفته یک متغیر به همراه سؤالات مربوط به آن است. برای بررسی برازش مدل‌های اندازه‌گیری، سه معیار پایایی، روایی همگرا و روایی واگرا استفاده می‌شود. پایایی شاخص، توسط سه معیار مورد سنجش قرار می‌گیرد: ۱) ضرایب بار عاملی (۲) آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی (CR). بارهای عاملی از طریق محاسبه مقدار همبستگی شاخص‌های یک سازه با آن سازه محاسبه می‌شوند که اگر این مقدار برابر و یا بیشتر از مقدار $0/4$ شود، مؤید این مطلب است که واریانس بین سازه و شاخص‌های آن، از واریانس خطای اندازه‌گیری آن سازه بیشتر بوده و پایایی در مورد آن مدل اندازه‌گیری قابل قبول است. بنابراین، مقدار ملاک برای مناسب بودن ضرایب بارهای عاملی $0/4$ است؛ چنانچه پس از اجرای مدل، بار عاملی سؤالاتی کمتر از $0/4$ شد، آن سؤال حذف می‌شود تا بررسی سایر معیارها تحت تأثیر آن قرار نگیرد. مطابق شکل ۱، تمامی بارعاملی سؤالات بیشتر از $0/4$ است از این رو حذف هیچکدام لازم نیست و می‌توان نتیجه گرفت که مدل، پایایی مناسبی دارد.

شکل ۱. مقادیر بار عاملی سؤال‌های مربوط به متغیرهای پژوهش

پایایی ترکیبی بیانگر میزان همبستگی سؤالات یک بعد به یکدیگر برای برازش کافی مدل‌های اندازه‌گیری را مشخص می‌کند (فورنل و لاکر، ۱۹۹۱: ۵۶). هرگاه یک یا چند خصیصه از طریق دو یا چند روش اندازه‌گیری شوند همبستگی بین این اندازه‌گیری‌ها دو شاخص مهم اعتبار را فراهم می‌سازد. اگر همبستگی بین نمرات آزمون‌هایی که خصیصه واحدی را اندازه‌گیری می‌کند، بالا باشد، پرسشنامه دارای اعتبار همگرا است. وجود این همبستگی برای اطمینان از این که آزمون آنچه را که باید سنجیده شود می‌سنجد، ضروری است. برای روایی همگرا میانگین واریانس استخراج (AVE)^۳ و پایایی مرکب (CR)^۴ محاسبه می‌شود. باید روابط زیر برقرار باشد:

$$CR > 0.7$$

$$AVE > 0.5$$

1. Fornell
2. Locker
3. Average Variance Extracted (AVE)
4. Composite Reliability (CR)

جدول ۴. نتایج روایی همگرا، پایایی مرکب و آلفای کرونباخ

متغیرهای پژوهش	میانگین واریانس (AVE)	پایایی ترکیبی (C.R)	آلفای کرونباخ
ویژگی‌های فردی	۰/۶۹۳	۰/۸۹۸	۰/۸۵۰
ویژگی‌های خانوادگی	۰/۷۹۸	۰/۹۲۲	۰/۸۷۴
ویژگی‌های اجتماعی	۰/۵۹۲	۰/۸۷۸	۰/۸۲۶
تمایل به پرخاشگری	۰/۸۳۰	۰/۸۸۹	۰/۷۶۷

با توجه به جدول ۴:

- مقدار میانگین واریانس استخراج شده (AVE) بزرگتر از ۰/۵ است؛ بنابراین روایی همگرا تأیید می‌شود.
- مقدار پایایی مرکب (CR) در تمامی موارد از آستانه ۰/۷ بزرگتر است؛ بنابراین پایایی مرکب تأیید می‌شود
- مقدار آلفای کرونباخ در تمامی موارد از آستانه ۰/۷ بزرگتر است؛ بنابراین پایایی پرسشنامه تأیید می‌شود.

برای بررسی روایی واگرا، از مقایسه میزان همبستگی یک سازه با شاخص‌هایش در مقابل همبستگی آن سازه با سایر سازه‌ها با استفاده از روش فورنل و لاکر بهره گرفته شد. روایی واگرا وقتی در سطح قابل قبول است که میزان AVE برای هر سازه بیشتر از واریانس اشتراکی بین آن سازه و سازه‌های دیگر (یعنی مربع مقدار ضرایب همبستگی بین سازه‌ها) در مدل باشد. همانگونه که در جدول شماره ۳، برگرفته از روش فورنل و لاکر (۱۹۹۱)، مشخص است، مقدار جذر AVE متغیرهای مکنون در پژوهش حاضر، از مقدار همبستگی میان آنها، بیشتر است. از این رو، می‌توان اظهار داشت که در پژوهش حاضر، سازه‌ها (متغیرهای مکنون) در مدل، تعامل بیشتری با شاخص‌های خود دارند تا با سازه‌های دیگر. به بیان دیگر، روایی واگرای مدل در حد مناسبی است.

جدول ۵. نتایج روایی واگرا

ویژگی‌های فردی	۰/۸۳۳			
ویژگی‌های خانوادگی	۰/۲۲۲	۰/۸۹۴		
ویژگی‌های اجتماعی	۰/۰۶۲	۰/۴۰۰	۰/۷۶۹	
تمایل به پرخاشگری	۰/۱۷۳	۰/۳۳۸	۰/۶۰۶	۰/۹۱۱

همانگونه که در جدول ۵ نشان داده شده است میانگین کلیه سازه‌ها از واریانس اشتراکی بین خود سازه‌ها و سازه‌های دیگر در سطح قابل قبولی است.

برازش مدل ساختاری

مطابق با الگوریتم داده‌ها در pls بعد از برازش مدل‌های اندازه‌گیری نوبت به برازش مدل ساختاری می‌رسد. مدل ساختاری برخلاف مدل اندازه‌گیری به سؤالات (متغیرهای آشکار) کاری ندارد و تنها متغیرهای پنهان و همراه با روابط میان آنها بررسی می‌شود.

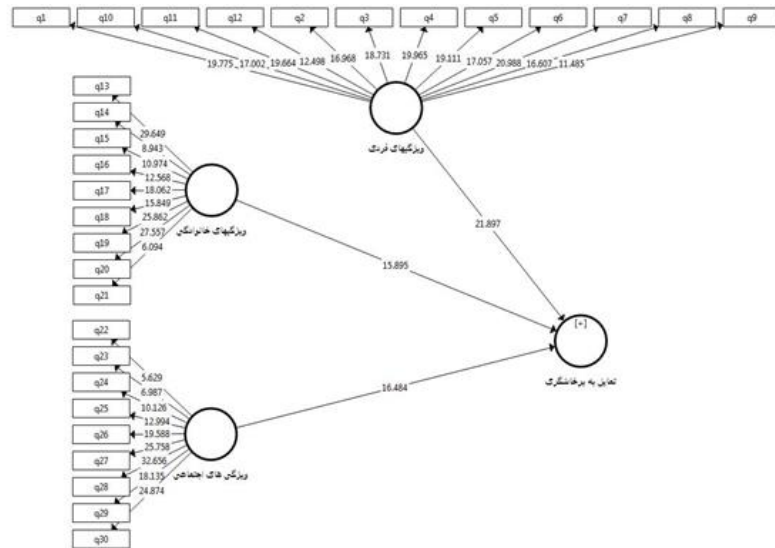
برازش مدل کلی

برای بررسی برازش مدل کلی که هر دو بخش مدل اندازه‌گیری و ساختاری را کنترل می‌کند تنها یک معیار به نام GOF استفاده می‌شود این معیار از طریق رابطه زیر محاسبه می‌شود.

$$GoF = \sqrt{Communalities \times R^2}$$

$$GOF = \sqrt{0/596 \times 0/573} = 0/584$$

وتلزو همکاران، سه مقدار ۰/۲۵/۰۱ و ۰/۳۶ را به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی معرفی نموده‌اند؛ با توجه به مقدار محاسبه شده برابر با ۰/۵۸۴ است و نشان دهنده برازش قوی مدل کلی پژوهش است. اینک به سؤال اصلی تحقیق پاسخ می‌دهیم:

شکل ۲. مدل ساختاری پژوهش در حالت معناداری

جدول ۶. برازش مدل کلی

۲۱/۸۹۷	۰/۸۳۳	ویژگی‌های فردی
۱۵/۸۹۵	۰/۸۹۴	ویژگی‌های خانوادگی
۱۶/۴۸۴	۰/۷۶۹	ویژگی‌های اجتماعی
۰/۹۱۱	۰/۶۰۶	تمایل به پرخاشگری

همانگونه که ملاحظه می‌شود، مقادیر برآورده شده T برای کلیه مؤلفه‌ها معنادار است ($P < 0.05$).

بحث و نتیجه گیری

در مدل یابی تمایل به پرخاشگری جوانان شهرکرد بر اساس تجزیه و تحلیل داده‌ها دیدیم که ویژگی‌های فردی، ویژگی‌های خانوادگی و ویژگی‌های اجتماعی بر آن مؤثر هستند.

بین ویژگی‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی جوانان با تمایل به پرخاشگری رابطه وجود

دارد؟

نوجوانان و جوانانی که گرفتار پدیده خشونت و پرخاشگری می‌شوند در اکثر موارد فرصت‌های مهم زندگی را در سنین سرنوشت‌ساز از دست می‌دهند و زبان‌های جبران‌ناپذیری را از حیث تحصیل، کار و شغل را متحمل می‌شوند و این ناکامی‌ها تأثیر نامطلوبی را بر زندگی آینده آن‌ها خواهد گذاشت. کشف عوامل تأثیرگذار بر پرخاشگری برای سیاست‌گذاری‌های اجتماعی بسیار حائز اهمیت است. چرا که رفتارهای خشونت‌آمیز و پرخاشگرانه برای تداوم یک نظام اجتماعی مضر است و نمی‌گذارد افراد جامعه به درستی ایفای نقش کنند. از سوی دیگر، خشونت در گفتمان‌های رایج جهان مدرن و همچنین در فرهنگ دینی کشور ایران یک «ضد ارزش» شمرده می‌شود و باعث می‌شود اعضای جامعه دچار مرارت و دشواری شوند. با عنایت به نتایج به دست آمده و تحلیل‌های صورت گرفته از پرسشنامه نمونه‌های آماری مشخص شد بین ویژگی‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی جوانان با تمایل به پرخاشگری رابطه مثبت و معنادار وجود دارد که فرضیه اصلی تحقیق تأیید می‌شود و همچنین نتایج نشان داد که مدل یابی تمایل به پرخاشگری بر اساس سه ویژگی فردی، خانوادگی و اجتماعی است که ویژگی‌های فردی شامل (جلب توجه دیگران، میل به هیجان خواهی، انتقام جویی، حسادت نسبت به دیگران، مهارت ارتباطی ضعیف، نداشتن مهارت کنترل خشم، مشکلات روانشناختی، ضعیف در مهارت حل مسئله، ضعف اعتقادات دینی و مذهبی، تحصیلات پایین، ناکامی در رسیدن به اهداف، تحریک پذیری و کمبود آستانه تحمل)، بر اساس ویژگی‌های خانوادگی شامل (تربیت نامناسب خانوادگی، عدم نظارت پدر مادر و خانواده، اختلافات خانوادگی و کمبود محبت در خانواده، بی‌سوادی

و کم سوادى والدین، داشتن خانواده ناباب، یادگیری خشونت از والدین، عدم آشنایی والدین با سبک های فرزند پروری، طلاق والدین و فوت والدین) و بر اساس ویژگی‌های اجتماعی شامل (مشارکت اجتماعی، هویت جوئی، استقلال، کمال گرایی، امنیت خواهی، نیاز به مقبولیت و محبوبیت، نیاز به تکریم، نیاز به آزادی، الگو پذیری و تقلید) است و لذا می‌توان گفت که نتایج تحقیق حاضر با نتایج تحقیق اتقیاء و همکاران (۲۰۲۱)، زارعی و همکاران (۲۰۲۱)، حافظیان و همکاران (۲۰۲۰)، داویدوف و همکاران (۲۰۲۰)، واچ بوش و همکاران (۲۰۱۹) و بوشمن و همکاران (۲۰۱۸) همسو و هم جهت است.

فرضیه اول: بین ویژگی‌های فردی جوانان با تمایل به پرخاشگری رابطه وجود دارد.

باعنایت به نتایج تحقیق حاضر، مشخص شد مقدار آماره T به دست آمده $۲۱/۸۹۷$ است به گونه‌ای است که این مقدار بزرگتر از $۱/۹۶$ است و فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد و می‌توان چنین استنباط نمود بین ویژگی‌های فردی جوانان با تمایل به پرخاشگری رابطه معناداری وجود دارد. همچنین با توجه به ضریب مسیر به دست آمده که برابر با $(\beta=۰/۵۰۹)$ ، است، از آنجا که ضریب مسیر به دست آمده مثبت است این رابطه به صورت مستقیم است. پس می‌توان عنوان نمود بین ویژگی‌های فردی جوانان با تمایل به پرخاشگری رابطه مثبت و معناداری وجود دارد و لذا فرضیه اول تحقیق تأیید می‌شود و می‌توان گفت که نتایج تحقیق حاضر با نتایج تحقیق زارعی و همکاران (۲۰۲۱) و بوشمن و همکاران (۲۰۱۸) همسو و هم جهت است.

فرضیه دوم: بین ویژگی‌های خانوادگی جوانان با تمایل به پرخاشگری رابطه وجود دارد.

باعنایت به نتایج تحقیق حاضر، مشخص شد مقدار آماره T به دست آمده $۱۵/۸۹۵$ است به گونه‌ای که این مقدار بزرگتر از $۱/۹۶$ است و فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد و می‌توان چنین استنباط نمود بین ویژگی‌های خانوادگی جوانان با تمایل به پرخاشگری رابطه معناداری وجود دارد. همچنین با توجه به ضریب مسیر به دست آمده که برابر با $(\beta=۰/۳۲۷)$ ، است، از آنجا که ضریب مسیر به دست آمده مثبت است این رابطه به صورت مستقیم است.

پس می‌توان عنوان نمود بین ویژگی‌های خانوادگی جوانان با تمایل به پرخاشگری رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. لذا فرضیه دوم تحقیق تأیید می‌شود و لذا می‌توان گفت که نتایج تحقیق حاضر با نتایج تحقیق حافظیان و همکاران (۲۰۲۰) و واچ بوش و همکاران (۲۰۱۹) همسو و هم جهت است.

فرضیه سوم: بین ویژگی‌های اجتماعی جوانان با تمایل به پرخاشگری رابطه وجود دارد. باعنایت به نتایج تحقیق حاضر، مشخص شد مقدار آماره T به دست آمده $۱۶/۴۸۴$ است به گونه‌ای که این مقدار بزرگتر از $۱/۹۶$ است و فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد و می‌توان چنین استنباط نمود بین ویژگی‌های اجتماعی جوانان با تمایل به پرخاشگری رابطه معناداری وجود دارد. همچنین با توجه به ضریب مسیر به دست آمده که برابر با $(\beta=۰/۳۴۴)$ ، است، از آنجا که ضریب مسیر به دست آمده مثبت است این رابطه به صورت مستقیم است. پس می‌توان عنوان نمود بین ویژگی‌های اجتماعی جوانان با تمایل به پرخاشگری رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. پس فرضیه سوم تحقیق تأیید می‌شود و لذا می‌توان گفت که نتایج تحقیق حاضر با نتایج تحقیق اتقیاء و همکاران (۲۰۲۱) و داویدوف و همکاران (۲۰۲۰) همسو و هم جهت است.

ویژگی‌های فردی شامل (جلب توجه دیگران، میل به هیجان خواهی، انتقام‌جویی، حسادت نسبت به دیگران، مهارت ارتباطی ضعیف، نداشتن مهارت کنترل خشم، مشکلات روانشناختی، ضعف در مهارت حل مسئله، ضعف اعتقادات دینی و مذهبی، تحصیلات پایین، ناکامی در رسیدن به اهداف، تحریک‌پذیری و کمبود آستانه تحمل)، ویژگی‌های خانوادگی شامل (تربیت نامناسب خانوادگی، عدم نظارت پدر مادر و خانواده، اختلافات خانوادگی و کمبود محبت در خانواده، بی‌سوادی و کم‌سوادی والدین، داشتن خانواده ناباب، یادگیری خشونت از والدین، عدم آشنایی والدین با سبک‌های فرزند پروری، طلاق والدین و فوت والدین) و ویژگی‌های اجتماعی شامل (مشارکت اجتماعی، هویت جوئی، استقلال، کمال

گرایی، امنیت خواهی، نیاز به مقبولیت و محبوبیت، نیاز به تکریم، نیاز به آزادی، الگوپذیری و تقلید است.

بر اساس نظریه لورنز پرخاشگری و میل به خشونت بیشتر از عوامل و ویژگی‌های فردی هر شخصی نشات می‌گیرد که منحصر به فرد است (ویژگی‌های فردی). طبق نظریه ژنتیک در انسان مذکر نرمال دو کروموزوم جنسی یعنی X و Y وجود دارد. کروموزوم X آرام و منفعل و کروموزوم Y خشن و پرخاشگر است. درصد بسیار کمی از افراد با یک کروموزوم اضافی Y متولد می‌شوند و ویژگی XY دارند کروموزوم اضافی Y فرد را بیش از حد خشن و پرخاشگر می‌سازد. بنابراین در این افراد تمایل شدیدی به پرخاشگری وجود دارد که می‌تواند فرد را به ارتکاب جرائم خطرناک و خشن چون قتل و ادا کند (ویژگی‌های خانوادگی) از طرفی طبق عقیده باندورا، پرخاشگری مانند انواع دیگر رفتارهای اجتماعی آموختنی است. در این دیدگاه اعتقاد بر این است که انسانها به طور مادرزادی با پاسخ‌های پرخاشگرانه به دنیا نمی‌آیند بلکه این پاسخ‌ها را با عناوین مختلف و درست به همان شکلی که دیگر رفتارهای اجتماعی را می‌آموزند، کسب می‌کنند (ویژگی‌های اجتماعی). لذا با توجه به نتایج فوق و ویژگی‌های مورد نظر می‌توان گفت که نوجوانان و جوانانی که گرفتار پدیده خشونت و پرخاشگری می‌شوند در اکثر موارد فرصت‌های مهم زندگی را در سنین سرنوشت‌ساز از دست می‌دهند و زیان‌های جبران‌ناپذیری را از حیث تحصیل، کار و شغل را متحمل می‌شوند و این ناکامی‌ها تأثیر نامطلوبی را بر زندگی آینده آن‌ها خواهد گذاشت کشف عوامل تأثیرگذار بر پرخاشگری برای سیاست‌گذاری‌های اجتماعی بسیار حائز اهمیت است. چرا که رفتارهای خشونت‌آمیز و پرخاشگرانه برای تداوم یک نظام اجتماعی مضر است و نمی‌گذارد افراد جامعه به درستی ایفای نقش کنند. از سوی دیگر، خشونت در گفتمان‌های رایج جهان مدرن و همچنین در فرهنگ دینی کشور ایران یک «ضد ارزش» شمرده می‌شود و باعث می‌شود اعضای جامعه دچار مرارت و دشواری شوند.

1. Chromosome
2. Bandura

با وجود نتایج حاصله از پاسخ نمونه آماری و استنتاج از تحلیل‌های انجام شده، پیشنهادهای کاربردی تحقیق به صورت مجزا و بر طبق ویژگی‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی به شرح ذیل ارائه می‌شود. با وجود اینکه مدل نهائی تحقیق طبق ویژگی‌های فردی بیشتر شامل مسائل روانی و عاطفی جوانان است پیشنهاد می‌شود کارگاه‌های مهارت‌های روانشناختی شامل (مهارت حل مسئله، مهارت‌های ارتباط مؤثر، مهارت مدیریت هیجانات، مهارت کنترل خشم، مهارت تاب‌آوری) برای جوانان و بصورت مستمر برگزار شود (بهبودی استان، مراکز مشاوره کلانتری‌ها). تشویق جوانان به ادامه تحصیل در رشته‌های کاربردی و دارای بازار کار مناسب (آموزش و پرورش، صدا و سیما استان). تقویت بنیه اعتقادی و مذهبی جوانان (سازمان تبلیغات، مساجد و امور فرهنگی). برگزاری مشاوره‌های گروهی بین جوانان با رویکرد مشارکت محور آنان (بهبودی استان، مراکز مشاوره کلانتری‌ها). آموزش شبکه‌های فرزندپروری خلاقانه و جدید برای خانواده‌های دارای مشکل (بهبودی استان، مراکز مشاوره کلانتری‌ها). آموزش خانواده‌ها و فرهنگ‌سازی برای پرورش و تربیت جوانان و همین‌طور آموزش خانواده در زمینه نقش و مسئولیت‌های که والدین دارند (بهبودی استان، مراکز مشاوره کلانتری‌ها). حمایت نهادهای حمایتی از خانواده‌هایی دارای آسیب‌های اجتماعی (اعتیاد، فقر، طلاق و...). ارائه الگوهای تربیتی مناسب جوانان ویژه والدین (صدا و سیما استان). پوشش خانواده‌های مشکل‌دار (اقتصادی و اجتماعی) توسط نهادهای حمایتی (بهبودی، کمیته امداد). آموزش کنترل و مراقبت پدر و مادر در مورد انتخاب دوستان مؤمن و متعهد و اجتناب از مراوده با دوستان ناباب فرزندان خود (صدا و سیما). کارآفرینی ایجاد اشتغال برای جوانانی ترک تحصیل کرده و بیکار (اداره کار، استانداری). آموزش امور فنی و مهارتی ویژه جوانان و به منظور تقویت کارایی آنان (اداره کار، شهرداری، استانداری). تقویت مراکز مشاوره دانشگاه‌ها، مدارس و مراکز علمی به منظور ارائه خدمات روان‌شناختی مناسب به جوانان (دانشگاه، آموزش و پرورش).

سپاسگزاری: مقاله حاضر مستخرج از طرح تحقیقاتی با عنوان نگاهی نو به پدیده پرخاشگری جوانان و نوجوانان بر اساس ویژگی‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی (مورد مطالعه: جوانان پسر ۲۵ - ۱۸ سال شهر شهرکرد) است و با حمایت مالی دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان چهار محال و بختیاری اجرا شده است. نویسندگان مقاله بر خود واجب می‌دانند از همکاری و مساعدت ریاست محترم دفتر تحقیقات کاربردی استان و تمامی عزیزانی که در این طرح ما را یاری نموده‌اند، سپاسگزاری نمایند.

منابع و مأخذ

- اتقیا، ناهید؛ بخشی‌زاده، سعیده و مختاری‌دینانی، مریم. (۲۰۲۱). مدل‌سازی عوامل مؤثر بر بروز پرخاشگری در میان هواداران باشگاه‌های فوتبال استقلال و پرسپولیس تهران. *مطالعات روانشناسی ورزشی*، ۹(۳۴)، ۲۸۳-۳۰۴.
- <https://doi.org/10.22089/spsyj.2020.9474.2043>
- اشرفی برزیده، احمدرضا. (۲۰۱۷). تأثیر سرمایه فرهنگی (خانواده و فرد) بر خشونت بین‌فردی در میان دانش‌آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهر تهران، معاونت اجتماعی ناجا، طرح کسر خدمت. پاپالیا، دایان ای. و ندکاس، الدز سالی. فلدمن، روت داسکین. (۲۰۰۴). *روانشناسی رشد و تحول انسان*. مترجمان عرب فهستانی، داود.
- حافظیان، شیردل، ملیحه، اصغری، دردانه. (۲۰۲۰). شناسایی مؤلفه‌های کنترل پرخاشگری و خشونت و تأثیر آموزش این مهارت‌ها بر اساس مؤلفه‌های شناسایی شده در بین جوانان. *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، ۴۷(۱۹)، ۵۳-۸۷. <http://fasname.msy.gov.ir/>
- زارعی، مصطفی؛ شریفی رهنمو، سعید؛ فتحی، آیت اله؛ حقی، صبا و دوستدار، رضا. (۲۰۲۱). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر نزاع و خشونت بین فردی جوانان با تأکید بر امنیت اجتماعی (مورد مطالعه: جوانان ۱۸-۳۰ ساله شهر همدان)، *پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی*، ۱۳(۵۱)، ۱۲۹-۱۵۹. http://osra.jrl.police.ir/article_94455.html
- سازمان بهداشت جهانی. (۲۰۱۷). گزارش سالانه.

- شکاری، زهره. (۲۰۰۸). رابطه بین کارایی خانواده و دین‌داری و سلامت روان و مقایسه آن بین دانشجویان دختر و پسر، فصلنامه تازه‌ها و پژوهش‌های روان‌شناسی، شماره ۲۲، ۱۰۷-۱۱۷.
- مهارت حل تعارض (برای همسران)، معاونت امور فرهنگی و پیشگیری، نشر تهران، سازمان بهزیستی کشور.
- فورنل ولاکر. (۱۹۹۱). موضوع و مرجع امنیت. (ترجمه: مرادعلی صدوقی)، فرهنگ اندیشه، سال اول، شماره ۳ و ۴: ۲۴-۳۹.
- مختاری مریم، نوریان نجف آبادی محمد. (۲۰۲۱). تبیین جامعه شناختی خشونت مردان علیه همسران، پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، سال هشتم، شماره ۲۹: ۲۱۱-۱۷۵.
- مستخدمین حسینی، حمید، سوادیان، پروین، کریمیان، حبیب‌الله. (۲۰۲۲). شکاف نسلی و تجربه زیسته والدین سمنانی از فضای مجازی. پژوهش‌های انتظامی - اجتماعی زنان و خانواده، (۱) ۱۰۱. فروردین ۱۴۰۱.
- موسوی، سیدمرتضی؛ احمدی، حسین و رستگار، خدیجه. (۲۰۲۱). اولویت‌های ذهنی و عینی مسائل اجتماعی مرتبط با خانواده از منظر شهروندان. فصلنامه علمی پژوهش‌های انتظامی - اجتماعی زنان و خانواده، (۲) ۹: ۴۶۷-۴۹۵. 20.1001.1.23224274.1400.9.2.4.8.
- نظری، بابک. (۲۰۰۹). نقش دین بر بهداشت روانی، فصلنامه بهداشت روانی، سال ۱، شماره ۸، ۱۹۷-۱۸۵.
- هومن، حیدرعلی. (۲۰۰۸). مدل‌یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم‌افزار لیزرل، چاپ ۶، سال ۱۳۹۳.

Bushman, B. J., Coyne, S. M., Anderson, C. A., Björkqvist, K., Boxer, P., Dodge, K. A., & Ybarra, M. L. (2018). Risk factors for youth violence: Youth violence commission, International Society for Research on Aggression (ISRA).

Davidov, D., Bush, H. M., Clear, E. R., & Coker, A. L. (2020). Using a multiphase mixed methods triangulation design to measure bystander intervention components and dose of violence prevention programs on college campuses. *Journal of family violence*, 35(6), 551-562. <https://doi.org/10.1007/s10896-019-00108-5>

- Rait ،S.&Fitzpatrik. (20\6). Social security, growth and welfare in overlapping genetrations economies woith or without annuities, *journal of public Economics*, volume101, pp: 12-24.
- Waschbusch, D. A., Breaux, R. P., & Babinski, D. E. (2019). School-based interventions for aggression and defiance in youth: A framework for evidence-based practice. *School mental health*, 11(1), 92-105. <https://doi.org/10.1007/s12310-018-9269-0>